

Τα ρευστά όρια της τρέλας

Από τον ΣΤΕΦΑΝΟ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗ

Προέρχονται τα πάθη από την ψυχή ή από το σώμα; Ποια είναι η σχέση τους με τη λογική; Είναι τα πάθη εσφαλμένες κρίσεις του λογικού ή άλογες δυνάμεις που αντιτίθενται σε αυτό; Γεννιούνται στην περιοχή του νου, όπως όλες οι σκέψεις ή σε μια διαφορετική περιοχή της ψυχής όπου εδρεύει το άλογο; Η σύγχρονη ψυχιατρική θεμελιώνεται στην αρχαιότητα. [TBJ]

Οι απαρχές της σύγχρονης ψυχιατρικής ως ξεχωριστής επιστήμης είναι σαφείς και γενικά αποδεκτές. Τοποθετούνται στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα και εντοπίζονται στο θεωρητικό έργο του Φιλίπ Πινέλ (Philippe Pinel, 1745-1826), στην εμφάνιση της «ηθικής θεραπείας» και τη δημιουργία του «Ασύλου». Στόχος όμως του νέου βιβλίου του καθηγητή ψυχιατρικής Θανάσης Καράβατος είναι να πάει πολύ πιο πίσω από αυτό το χρονικό όριο, αναζητώντας στα βάθη της ιστορίας τα πρώτα φαινόμενα, την καταγωγή της ψυχιατρικής. Ένα έργο δύσκολο καθώς προϋποθέτει μια συγκροτημένη παρακολούθηση της δαιδαλώδους συζήτησης του αρχαίου κόσμου περί ψυχής, μέσα από την αχανή αρχαία γραμματεία, κυρίως την ιατρική και τη φιλοσοφική. Ο Θανάσης Καράβατος πετυχαίνει σε αξιοσημείωτο βαθμό να αποδώσει συγκροτημένα αυτή τη συζήτηση και να συνοψίσει τα ουσιώδη σημεία της δίνοντας το διάγραμμα μιας πνευματικής διαδρομής που φθάνει ως τους νεότερους χρόνους.

Το πρώτο σπέρμα ύπαρξης μιας υποτυπώδους ψυχογραφίας μπορεί να βρεθεί ήδη στα ομηρικά έπη, όπου εντοπίζεται η πρώτη αναφορά στην εσωτερική σύγκρουση μεταξύ αντίρροπων ψυχικών δυνάμεων. Το πρώτο όμως φαινόμενο της ψυχιατρικής τοποθετείται στις συνθήκες που γέννησαν την αρχαία ορθολογική ιατρική και συνδέεται με την ανάδυση της έννοιας της «νόσου της ψυχής». Πρόκειται για μια έννοια πολύ ευρεία, που μπορεί να περιλαμβάνει από τα ηθικά σφάλματα και τα πάθη μέχρι την τρέλα. Η έννοια «νόσος της ψυχής» δημιουργήθηκε ως αναλογία με τη νόσο του σώματος και η πραγμάτευση της εξελίχθηκε σε μια διαρκή συζήτηση πάνω στις περιπλοκές σχέσεις μεταξύ σώματος

Ο Φιλίπ Πινέλ.

και ψυχής. Σε αυτή τη συζήτηση συμμετείχαν εξίσου οι ειδικοί του σώματος, δηλαδή οι γιατροί, και εκείνοι που παραδοσιακά είχαν ως αντικείμενό τους τον τομέα της ψυχής, δηλαδή οι φιλόσοφοι. Έτσι η διαπραγμάτευση της «νόσου της ψυχής» γινόταν πάντα μεταξύ σώματος και ψυχής, βιολογίας και ηθικής, ιατρικής επιστήμης και φιλοσοφικού στοχασμού.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζονταν τα ψυχικά πάθη. Ο Θανάσης Καράβατος αποδίδει με σαφήνεια τα βασικά ερωτήματα και τις κύριες απαντήσεις της αρχαίας γραμματείας πάνω στο θέμα της προέλευσης των ψυχικών παθών. Προέρχονται τα πάθη από την ψυχή ή από το σώμα; Ποια είναι η σχέση τους με τη λογική; Είναι τα πάθη εσφαλμένες κρίσεις του λογικού ή άλογες δυνάμεις που αντιτίθενται σε αυτό; Γεννιούνται στην περιοχή του νου, όπως όλες οι σκέ-

ψεις ή σε μια διαφορετική περιοχή της ψυχής όπου εδρεύει το άλογο; Οι απαντήσεις που δίνονταν σε αυτά τα ερωτήματα διαμόρφωναν διαφορετικές οπτικές και θεωρίες θεραπευτικής αντιμετώπισης του πάθους. Έτσι, η θεραπεία μπορεί να απευθυνόταν κυρίως στο σώμα, π.χ. μέσω της κατάλληλης διαίτας, ή στον νου και την ψυχή μέσω του φιλοσοφικού στοχασμού και της παιδαγωγικής. Γεγονός σε κάθε περίπτωση είναι ότι η έννοια «νόσος της ψυχής» είχε μια δισημία καθώς αντιμετωπιζόταν αφ' ενός ως νόσος του σώματος που δεν διαφέρει από τις άλλες σωματικές αρρώστιες, αφ' ετέρου ως νόσος που ανήκει σε επίπεδο διαφορετικό από το σωματικό και άρα απαιτεί ειδική πραγμάτευση.

ΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Την ίδια αμφισημία βρίσκουμε και στην περίπτωση της τρέλας, την

Θανάσης Καράβατος,
Η ανάδυση της έννοιας
«ψυχική νόσος» στον
ευρωπαϊκό πολιτισμό,
Μοτίβο Εκδοτική, Αθήνα
2017, 124 σελ.

National Library of Medicine

οποία συναντάμε υπό τον γενικό όρο μανία. Από μια ιατρική οπτική γωνία η μανία περιγραφόταν ως νόσος του σώματος, χωρίς να τίθεται θέμα σχετικής αυτονομίας της σαν ιδιαίτερου κλάδου. Από μια φιλοσοφική προσέγγιση, η τρέλα εθεωρείτο εξέλιξη των παθών, που διαφέρει από αυτά μόνο στο βαθμό και την ένταση. Αντίστοιχα, η αντιμετώπιση της τρέλας μπορεί να εθεωρείτο έργο της ιατρικής ή της ηθικής διαπαιδαγώγησης. Μολονότι όμως μπορεί να γίνει λόγος για δύο διαφορετικές παραδόσεις και προσεγγίσεις, οι σχετικές θεωρίες δεν ήταν απόλυτα διαχωρισμένες μεταξύ τους. Ενώ γιατροί και φιλόσοφοι προσπαθούσαν να ορίσουν τις περιοχές αρμοδιότητάς τους, τα πεδία της ιατρικής και της φιλοσοφίας παρέμειναν σε διαρκή διάλογο, αλληλοδιαπλέκονταν και αντάλλασαν στοιχεία. Σε αυτή ακριβώς τη δυναμική διαδικασία εντοπίζεται και το ιδιαίτερο στίγμα της αρχαίας ψυχοπαθολογίας.

Το ενδιαφέρον είναι ότι το στοιχείο αυτό της αμφισημίας και των ρευστών ορίων γύρω από την έννοια της ψυχικής νόσου το ξαναβρίσκουμε στο ξεκίνημα της σύγχρονης ψυχιατρικής επιστήμης, όπως παρατηρεί πολύ εύστοχα ο Θανάσης Καράβατος. Ο πατέρας της σύγχρονης ψυχιατρικής Φιλίπ Πινέλ πραγματοποίησε βέβαια μια τομή σε επιστημολογικό επίπεδο. Από την άλλη μεριά, όμως, επανέλαβε την ίδια δισημία της ψυχικής νόσου των αρχαίων, που από τη μια συνδέεται με τη βιολογία, το σώμα και την ιατρική, από την άλλη με την ψυχή, τον κόσμο των αξιών και τη φιλοσοφία. Ο Πινέλ θέλησε να δημιουργήσει την επιστήμη της τρέλας αλλά, ταυτόχρονα, έκανε λόγο για ηθική θεραπεία. Έτσι στην ιδρυτική πράξη της ψυχιατρικής βλέπουμε να συνενώνονται οι δύο αρχαίες παραδόσεις, η ιατρική και η φιλοσοφική. ■